INCANTATIONS BETWEEN TRADITION AND MODERNITY

Ioana Nadia POP (DAT)
University of Oradea

Abstract: The incantations occupy a place of reference from a cultural point of view, because they represent a primary area of the Romanian spirituality, an apotropaic way or a means by which a person from the traditional society was allowed to communicate with forces which were beyond him. All the future cultural branches and all the manifestations derive from magic. In the poetry and practice of the incantations predominate factors that speak of ancient magical beliefs in man's attempts to subdue the powers of evil with the help of words or non-words like gestures and mimicry. The incantations or the magical language have two different valences: the spell, which is beneficial, and the curse, which has an evil purpose. In ancient times it was significant to know how to perform incantations because the common man was convinced that disease, whatever gravity it had, could be banished by incantations or exorcism. So, the archaic mentality highlights unity only to the extent that it is revealed as sacredness.

Keywords: incantation, tradition, magic, ritual, curse

Descântecul ocupă un loc de referinţă din punct de vedere cultural, pentru că reprezintă o zonă primară a spiritualităţii româneşti, o modalitate apotropaică sau un mijloc prin care omului din societatea tradiţională îi era îngăduită comunicarea cu forţele superioare lui. Din magie descind toate ramurile culturale viitoare şi toate manifestările care derivă de aici. În poezia şi practica descântecului predomină factori care vorbesc despre străvechi credinţe magice în încercările omului de a supune puterile răului prin puterea cuvântului sau a ne-cuvântului, a gesticii şi mimicii. Descântecul sau limbajul magic are două valenţe diferite: vraja care este benefică şi blestemul, cu aspect malefic.

Etimologic, decântecul s-a format din latinescul *canto*, *cantare*, căruia i s-a adăugat prefixul latinesc *dis*, care înseamnă contra, împotriva; discântec desemnează ceva ce nu e cântec, dar, mai mult decât atât, ceva ce limitează, opreşte sau anulează efectul produs de cântec. Aşadar, descântecele erau la origine o categorie limitată de practici şi formule cu rol magic legate de sacralitatea cântecului. Aşa se explică existenţa în vocabularul limbii române a altor termeni pentru a desemna alte categorii de practici: vraja şi farmecul. Noţiunea de descântec este similară noţiunii de descolindat, în sensul că ambii termeni au calităţi persuasive. Preocupările legate de originea descântecului au relevat printre factorii de importanţă majoră în constituirea riturilor de însănătoşire atât practicile empirice de vindecare, cât şi apariţia şi dezvoltarea magiei şi a religiei. Puterea creatoare reală (nu imaginară) a cuvântului a făcut posibilă apariţia şi dezvoltarea magiei tot aşa cum naşterea unora din procedeele poetice nu s-ar fi produs „independent de o «matrice magică»“.[1]

[1] Traian, Herseni, *Literatură şi civilizaţie: încercare de antropologie literară*, Bucureşti, Editura Univers, 1976, p. 136-137.

Ovidiu Bîrlea expune o înţelegere mai adecvată a noţiunii de *descântec*, remarcând unitatea dintre text şi practicile magice: „În folcloristica noastră s-au delimitat cu claritate două compartimente, înţelegându-se prin descântec forma literară, iar prin celelalte – vrajă, totalitatea acestora, de la substanţe şi acţiuni, pînă la textul însoţitor“[2]. În tradiţia românească termenul descântec a dominat pe parcursul timpurilor, fără a exclude utilizarea unor termeni specifici (vrajă, farmec, dar şi daturi, fapturi, făcături, mânături, aruncături, turnături, călcături), care au înţelesul de magie ofensivă. Termenii expuşi mai sus ne ajută la delimitarea sensului pozitiv sau negativ al demersului magic. În ce priveşte structura textelor vom găsi similitudini de imagini, motive, mijloace compoziţionale. Sintetizând cele de mai sus, N. Constantinescu defineşte descântecul drept „specie versificată a folclorului obiceiurilor spusă (recitată) în cadrul unui ritual mai mult sau mai puţin complex“. Autorul consideră relevantă „distincţia dintre fenomen (descântat), ca ansamblu de practici rituale cu marcante conotaţii magice, cu indicaţii şi interdicţii severe privind locul şi timpul practicării, natura executantului, a obiectelor şi a substanţelor folosite, pe de o parte, şi poem (descântec), ca «formă de artă», pe de altă parte“.„Descântecul, remarcă cercetătorul, intervine în momentul constatării unui dezechilibru în starea de normalitate (fizică, morală, familială, socială) a individului şi chiar a colectivităţii (epidemii, calamităţi naturale) şi presupune existenţa unui executant, de obicei o femeie în vârstă (doftoroaie, moaşă, băbărească, vrăjitoare), mai rar şi – se pare – mai recent, un bărbat bătrân (vrăjitor, solomonar,fermecător) şi a unui beneficiar (pacient, bolnav) în favoarea căruia se execută ritul şi se spune poezia“[3].

Descântecul are forţă numai în măsura în care cel ce recurge la acest act ritualic are credinţa în proprietăţile sale. Dacă ne referim la omul societăţii tradiţionale nu se poate pune problema necredintei în forţele decântecului. Acest act ritualic este legat de medicina populară ca formă de artă care însoţeşte anumite practici ale terapeuticii populare. Descântecul desemnează orice formulă verbală, orală sau scrisă cu funcţie magică utilizată în medicina empirică în farmece sau vrăji sau în desfacerea lor.

Gheorghe Pavelescu desemnează trei faze ale perceperii fenomenului de descântec. În prima fază, omul primitiv îşi creează o viziune magică asupra vieţii, în a doua fază, acest cadru este îmbogăţit cu membrii grupului social şi tehnicile lor de ritual, numite vrăjitorii. În a treia fază se relevă tehnica utilizată în domeniul fenomenelor magice, adică ceea ce poartă numele de descântec sau incantaţie magică. Descântecul este diferit de practicile rituale care ţin de lirica de ritual cum ar fi,, pluguşorul” sau „colinda”. Prin descântec, omul încearcă transformarea lumii obiective, conform propriei subiectivităţi. Deşi face parte din perioada precreştină, descântecul este de fapt o rugăciune. Acelaşi Gheorghe Pavelescu face o clasificare a formelor de magie întâlnite în textul descântecului. El vorbeşte despre magia defensivă (descântecul şi desfacerile) şi despre magie ofensivă (vrăjile şi farmecele). Cercetătorii ajung să stabilească similarităţi

[2] Ovidiu., Bîrlea, *Folclorul românesc*, vol. 2, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.
[3] Nicolae, Constantinescu, *Fişe pentru un dicţionar de folclor* (IV) , Revista de etnografie şi folclor (Bucureşti), 1985, Nr. 2, P. 143.

în ceea ce priveşte textul descântecelor. Mihai Pop şi Pavel Ruxăndoiu descoperă acţiuni defensive, profilactice şi acţiuni ofensive, păgubitoare. Artur Gorovei descoperă descântece pentru vindecarea de anumite boli (de gâlcă, de bube, de plâns, întâlnite, în special la copiii nou-născuţi), pentru izbăvirea de duşmani, de judecată, de fapte de pagubă - dacă ne referim la adulţi, pentru fericirea personală, de dragoste, de ursită (pentru cei tineri, în special pentru fetele care doreau să se căsătorească), dar existau şi descântece cu scop apotropaic, pentru izgonirea unor animale distrugătoare (lăcuste, purici, gărgăriţe). Artur Gorovei face o clasificare a descântecelor din punct de vedere formal după cum urmează: rugăminte, poruncă directă, poruncă directă cu ameninţare şi îngrozire, poruncă indirectă, blestem, comparaţie.

După structură există diferenţe variabile.Textul descântecului cuprinde două părţi distincte, dar complementare: este vorba de naraţiunea propriu-zisă după care urmează invocaţia şi exorcizarea. Descântătoarea era supusă în prealabil unui ritual al curăţiei; de cele mai multe ori săvârşeau acest act ritualic femeile iertate sau mamele (pentru copiii cu diferite boli sau deochiaţi). În ritualul descântecelor se aduce apă de la râu sau de la fântână, să fie apă neîncepută.

În localitatea Almaşu-Mare, judeţul Bihor am identificat un descântec de potcă şi de deochi. Potca era considerată a fi un blestem, un necaz, o supărare sau reprezenta o persoană nedezvoltată fizic, urâtă sau schiloadă. Ritualul se desfăşura astfel: o femeie trebuia să adune apă din nouă izvoare, în zi de duminică până să răsară soarele. După ce a pornit să adune apa, nu avea voie să vorbească cu nimeni nimic până nu se întorcea. Ritualul propriu-zis se făcea marţi dimineaţa, până să răsară soarele. Apa adunată se punea în nouă vase şi în fiecare vas se descânta de nouă ori, spunând aşa: „Doamne Marie, Maică Sfântă / Dă Tine Doamne ajută-i / Io cot dă potcă şi dă dioti! / Luatu-s-o 99 dă strâgoi cu 99 dă diotitori / Tăt cântând şi lihotind/ Voie bună îşi făcând / Nime-n lume nu le vede / Nime-n lume nu le-aude / Numa Maica Sfântă din dreapta Tatălui, dân poarta raiului / Nainte le-o ieşit şi le-o întrebat:/ - Indi mereţi voi, 99 dă strâgoi cu 99 dă diotitori? / Noi merem la ...(numele) / Zî dă potcă şi-i punem, în cap şi-l puşcăm / pân inimă să-l săjetăm / Sânjile il bem, carnea o mâncăm, mort şi îl lăsăm. / - O, acolo nu mereţi! / Cu putere me, cu a lui Dumnezău / Mereţi în grana roşie, / Acolo ieste o ciutacă grasă, mândră, mare şi frumoasă / În cap şi-i daţi, sânjile il beţi, carnea o mâncaţi, moartă şi-o lăsaţi! / Acolo şi ptieriţi şi răsptieriţi! / Cum ptiere roua dă sub soare şi scopitu dă sub picioare / La cine cauţi să rămâie curat, luminat, ca arjintu strecurat! / Cum Maica dân cer l-o dat / Ca mă-sa când l-o făcut / Nimică nu i-o fo, nimică nu-i fie! / Dân ora d-amu, dân ceasu d-amu / Treacă-i potca şi diotiu dân ciontile lui / Cum trece soarele dânspre amniază şi cum a trece zuoa dă astăzi!" După ce descântecul este rostit de nouă ori, apa din cele nouă vase se adună într-un vas mai mare iar cel căruia i s-a căutat de deochi era spălat în ea. Dacă cel căruia i se descânta era într-adevăr deochiat, descântătoarea căsca pe tot parcursul incantaţiei. Adunatul apei şi ritualul se faceau dimineaţa devreme, înainte de răsăritul soarelui, deoare se presupunea că atunci spiritele rele nu erau pe pământ, natura era pură şi liniştea domnea peste tot. Descântătoarea trebuia să fie o fiinţă deosebită, căreia oamenii ii atribuiau puteri supranaturale. Deoarece descântecul era un mister, nu oricine putea sa cunoască ritualul

şi formula lui. Descântecul nu putea fi învăţat ci furat în timp ce se rostea, el fiind transmis ca o moştenire.

Putem stabili o asemănare între acest descântec şi Evanghelia după Luca, capitolul 8, 26-38. „ În vremea aceea a venit Iisus cu corabia în ţinutul Gherghesenilor, care este în faţa Galileei. Şi, ieşind pe uscat, L-a întâmpinat un bărbat din cetate, care avea demon şi care de multă vreme nu mai punea haină pe el şi în casă nu mai locuia, ci prin morminte. Văzându-L pe Iisus, a strigat, a căzut înaintea Lui şi cu glas mare a zis: Ce ai cu mine, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu Celui Preaînalt? Rogu-Te, nu mă chinui!, fiindcă poruncea duhului necurat să iasă din om, pentru că de mulţi ani îl stăpânea; şi era legat în lanţuri şi în obezi, păzindu-l, dar el, sfărâmând legăturile, era dus de demon în pustie. Şi l-a întrebat Iisus, zicând: Care-ţi este numele? Iar el a zis: Legiune. Căci demoni mulţi intraseră în el. Şi-L rugau să nu le poruncească să meargă în adânc. Şi era acolo o turmă mare de porci, care păşteau pe munte. Şi L-au rugat să le îngăduie să intre în ei; iar El le-a îngăduit. Şi, ieşind demonii din om, au intrat în porci, iar turma s-a aruncat de pe ţărm în lac şi s-a înecat. Iar păzitorii, văzând ce s-a întâmplat, au fugit şi au vestit în cetate şi prin sate. Atunci au ieşit locuitorii să vadă ce s-a întâmplat şi au venit la Iisus şi au găsit pe omul din care ieşiseră demonii, îmbrăcat şi întreg la minte, şezând jos, la picioarele lui Iisus, şi s-au înfricoşat. Iar cei ce văzuseră le-au spus cum a fost izbăvit demonizatul. Şi L-a rugat pe El toată mulţimea din ţinutul Gherghesenilor să plece de la ei, căci erau cuprinşi de frică mare. Atunci El, intrând în corabie, S-a întors înapoi. Iar bărbatul din care ieşiseră demonii îl ruga să rămână cu El. Iisus însă i-a dat drumul, zicând: Întoarce-te la casa ta şi spune cât bine ţi-a făcut ţie Dumnezeu. Şi el a plecat, vestind în toată cetatea cât bine i-a făcut Iisus.” Atât în textul evangheliei, cât şi în textul descântecului, salvarea celui bolnav, celui stapănit de diavol, vine prin animale, porcii, respectiv ciutaca grasă.

Ajuns la credinţa că toate bolile sunt date de Diavol, omul a trebuit să ajungă şi la convingerea că puterea Diavolului poate să fie înfrântă de o putere superioară acesteia. Preoţii au ajuns să fie consideraţi reprezentanţii pe pământ ai zeilor buni iar vrăjitorul reprezentantul răului.

În biserică, întâlnim rugăciuni pentru salvarea de duhuri necurate, de farmece, aşa numitele Molitfele Sfântului Vasile cel Mare: „Dumnezeul Dumnezeilor şi Domnul Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc şi lucrătorul puterilor celor fără de trup, meşterul celor cereşti şi al celor pământeşti, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici poate să-L vadă; de Care se teme şi se cutremură toată făptura; Cel ce a aruncat din cer pe căpetenia îngerilor, care din trufie şi-a încordat grumazul oarecând şi s-a lepădat de slujba sa prin neascultare, şi pe îngerii cei împreună cu dânsul potrivnici, care s-au făcut diavoli, i-a aruncat în întunericul cel adânc al iadului, fă ca blestemul acesta ce se face în numele Tău cel înfricoşător, să fie spre îngrozirea acestui povăţuitor al vicleniei şi a tuturor taberilor lui, care au căzut împreună cu el din lumina cea de sus, şi pune-l pe fugă; şi-i porunceşte lui şi diavolilor lui să se depărteze cu totul, ca să nu facă nici o vătămare acestui suflet pecetluit; ci aceşti pecetluiţi să ia tăria puterii ca să calce peste şerpi şi peste scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului. Că se laudă şi se cinsteşte şi de

toată suflarea cu frică se slăveşte preasfânt numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin." (Molitfelnic)

În zilele noastre, mai toate femeile care au copii mici ştiu să descânte de deochi însă ritualul este diferit. Se ia într-un pahar apă neîncepută în care se pun nouă cărbuni aprinşi sau nouă beţe de chibrituri aprinse şi se spune de nouă ori rugăciunea Tatăl nostru. Apoi se face cruce în pahar cu un cuţit şi dacă carbunii sau beţele de chibrituri merg la fund înseamnă că acel copil a fost deochiat. Cu degetul mic de la mâna dreaptă înmuiat în apa decântată i se face copilului semnul crucii pe frunte, la ochi, la urechi, pe piept, pe mâini, pe picioare şi i se dă să bea nouă înghiţituri. Apa este elementul principal de care se folosesc descântătoarele. „Apa se întrebuinţează în multe feluri: apa ordinară, adică apa care se găseşte în cofa gospodarului; apa specială, adică adusă din anumite localităţi, care-i dă anumite calităţi esenţiale pentru descântec; apa sfinţită şi apa neîncepută."[4] Apa neîncepută este cea care se aduce într-un vas din care nu a băut nimeni înainte de a se folosi la ritual. Apa descântată nu mai poate fi folosită la nimic, ea trebuie aruncată într-un loc neumblat deoarece se crede că boala pentru care s-a descântat s-a transmis apei, şi dacă cineva ar călca pe ea, s-ar prinde boala de el.

Tot în localitatea Almaşu-Mare am găsit un descântec pentru speriat. Ritualul era făcut pentru copiii care plângeau şi se speriau foarte uşor si decurgea astfel: într-un prosop se puneau o pană, paie din mătură şi un cuţit care apoi se înfăşurau bine şi începeau să-i descânte copilului de nouă ori în timp ce dormea. Descântatul începea de la picioare spre cap şi se rosteau următoarele: „Doamne Marie, Maică Sfântă / Io îi cot la...(numele) / Spăriet dă maică, dă tată, dă strâgături, dă ţâpotituri / Dă trântitul uşilor, dă cântatul cocoşilor, dă cârâitul găinilor / ori dâ mnieunatul mâţălor, ori dă lătratul cânilor, dă răjitul marhălor / dă 99 dă feluri. / - Ieşi spăriete dân părete! / Dân creierul capului, dân melţul oătilor, dân faţa obrazului / Că dă nu-i ieşi / Cu mătura, mătura-te-oi, / Cu pana, loua-te-oi, / Cu teptinile, teptăna-te-oi, / Cu ştergura, şterje-te-oi, / Cu cuţâtu tăie-te-oi! / Aleje-te-oi dân creierii capului, / Dân melţul oătiului, / Dân faţa obrazului, / În Maria Roşie arunca-te-oi / Acolo şi ptieri şi răsptieri! / Cum ptiere roua dă sub soare şi scopitu dă sub picioare / (numele) rămâie curat, luminat, ca arjintu strecurat! / Cum Maica dân cer l-o dat / Ca mă-sa când l-o făcut / Nimică nu i-o fo, nimică nu-i fie! / Dân ora d-amu, dân ceasu d-amu / Treacă-i spărietu dân ciontile lui / Cum trece soarele dânspre amniază şi cum a trece zuoa dă astăzi!" După ce se descânta, obiectele rămâneau în prosop şi erau aşezate la capul copilului pentru a-l proteja de speriat. Comparaţiile din finalul descântecului scot în evidenţă starea de puritate şi de curăţenie la care se doreşte să ajungă cel descântat.

Atât în cazul descântecului de potcă şi de deochi cât şi în cazul celui de speriat, incantaţia se repeta de nouă ori. Nouă este un număr magico-sacral care „se regăseşte în toate formele folclorului românesc, eficieţa lui magică e presupusă mai ales în textele descântecelor"[5].

[4] Gorovei, Artur, *Descântecele românilor*, Regia . O. Imprimeria Națională, București, 1931, p.94.
[5] Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 309.

Descântecul de speriat şi de plâns râu se regăseşte şi în localitatea Ghida, judeţul Bihor, fiind diferit de cel din Almaşu-Mare. Aici se înfigea un cuţit în mătură şi se rosteau următoarele: „-Crâsta te-o dat, Crâsta te-o botezat / Crâsta ţ-o dat carte albă, mână dreaptă, carte sfântă, mână stângă / Şi te apere de un spăriet, doi spărieţi, trii spărieţi, patru spărieţi, cinci spărieţi, şasă spărieţi, şepte spărieţi, opt spărieţi, nouă spărieţi / -Ciută mută, ai vinit dân pădure/ Şi l-ai aflat pă prunc râzând, plângâng / Şi i-ai luat râsu lui cela bun şi i-ai lăsat a tâu cela rău / -Du-te-n pădure! / Acolo-i tatâ-tâu şi mă-ta şi acolo te-nveseleşte! / Şi hai şi-i adă plânsu lui cela bun / Şi-l du a tău cela rău / Şi-i adă râsu lui cela bun / Şi-l du a tău cela rău / Dacă nu-i vini şi dacă nu l-i aduce / Cu mătura te-oi mătura, cu cuţâtu te-oi tăie şi în mare te-oi arunca.” Şi acet descântec se rostea de nouă ori în timp ce copilul dormea.

Tot în localitatea Ghida am găsit un descântec de mărin. Mărinul era o bubă care apărea la copii, la încheieturi şi producea dureri mari. Era luată o bucată de săpun cu care se freca mărinul şi se rostea de nouă ori următorul descântec:„Mă dusăi în târgu roşu, calu roşu, frâu roşu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce /- Ce bat cânii hamfău? / Că dă câne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Şi ptiară şi răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare şi spuma după mare! / Mă dusăi în târgu albu, calu albu, frâu albu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce / - Ce bat cănii hamfău ? / Ca dă câne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Şi ptiară şi răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare şi spuma după mare! Mă dusăi în târgu negru, calu negru, frâu negruu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce / - Ce bat cănii hamfău ? / Ca dă câne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Şi ptiară şi răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare şi spuma după mare!.”

Descântecele de deochi se bazează pe naraţiunea propriu-zisă, invocaţia putând fi absentă. În unele cazuri, invocaţia a fost înlocuită cu rugăciunea creştină „ Tatăl nostru”. La Papahagi sau Ion Bârlea, chiar povestirea este simplificată sau eliminată, rămânând doar exorcismul sub forma unei ameninţări-poruncă sau a unui blestem. Descântecul se încheie sub forma unei urări sau ca o concluzie a exorcismelor prin care i se spune bolnavului să se vindece.

În concluzie, descântecul ca prezenţă este semnificativ în ansamblul creaţiilor folclorice şi se integrează în sistemul producţiilor de factură magică. Tudor Pamfile, în „Mitologie românească” menţionează un număr foarte mare, aproape infinit de descântece existente în cultura populară a românilor, identificabil cu numărul de boli pe care un om le poate avea, începând din copilărie până la bătrâneţe de aici concluzia pe care o putem desprinde, ideea că, pentru omul societăţii tradiţionale era semnificativă cunoaşterea unui descântec, pentru a fi încredinţat că boala, orice gravitate ar avea, este izgonită prin exorcism. Aşadar, mentalitatea arhaică surprinde unitatea numai în măsura în care aceasta este relevată ca sacralitate.

BIBLIOGRAFIE

Bernea, Ernest,, Spaţiu, timp şi cauzalitate la poporul român, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005
Bârlea, Ovidiu, ,,Folclor românesc. Momente şi sinteze", volumul I, Editura Minerva, Bucureşti, 1981
Constantinescu, Nicolae, Fişe pentru un dicţionar de folclor (IV) , Revista de etnografie şi folclor (Bucureşti), 1985,
Eliade, Mircea, Imagini şi simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios, traducere de Alexandra Beldescu, prefaţă de Georges Dumézil, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994
Evseev, Ivan, ,,Cuvânt-simbol-mit", Editura Facla, Timişoara, 1983
Evseev, Ivan, ,,Dicţionar de magie, demonilogie şi mitologie românească", Editura Amarcord, Timişoara, 1997
Gorovei, Artur. Credinţe şi superstiţii, Ed. Grai şi Suflet-Cultura Naţională,
Gorovei, Artur, ,, Descântecele românilor", Regia M. O. Imprimeria Naţională,1931
Herseni, Traian, Literatură şi civilizaţie: încercare de antropologie literară, Bucureşti, Editura Univers, 1976
Marian, Simeon- Florea Descântece poporane române, Ed. Coresi, Bucureşti, 1996
Pamfile, Tudor, „Mitologia poporului român", editia a II-a, vol. II, Ed. Vestala, Bucureşti, 2008
Pop, Mihai „Obiceiuri tradiţionale româneşti", Bucureşti, Editura Univers, 1999
Sava, Eleonora Explorând un ritual, Ed Limes, Cluj- Napoca, 2007
Vulcănescu, Romulus, Mitologie română, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1987